

Adaptacions espontànies al català d'antropònims forans¹

Imma Creus, Joan Julià-Muné

DOI: 10.2436/15.8040.01.280

Resum

En aquesta comunicació presentem i analitzem els resultats d'un estudi productiu i perceptiu plantejat amb la finalitat de recollir les pronúncies d'antropònims forans procedents de llengües de tipologia diversa que, de forma espontània, realitzen parlants catalans amb coneixements lingüístics superiors. Per una banda, interessa comprovar si: *a*) s'obtenen formes adaptades, o bé a partir de la grafia —forma *paragràfica*, pronunciades totalment 'a la catalana'— o bé segons la pronúncia originària —forma *parafònica*, respectant certs trets comuns—; *b*) en la mesura que aquests informants coneixen i parlen algunes de les llengües de procedència dels antropònims, s'opta per una forma quasi idèntica a l'originària. Per una altra banda, pretenem contrastar els resultats de proves productives amb d'altres de perceptives, per tal de valorar si els resultats són convergents o divergents i, per tant, si podem parlar de tendències fòniques clares o més aviat d'adaptacions espontànies poc sistemàtiques i, consegüentment, no sistematitzables.

1. Presentació de l'estudi i objectius

El fet que cada cop més ens moguem en un entorn global, multicultural i multilingüístic ha causat que certs mots de la llengua ens resultin cada cop més familiars, malgrat que els seus referents se situïn geogràficament força distants de la nostra realitat més immediata. Això és el que succeeix de forma ben evident amb l'onomàstica forana. L'actualitat informativa, el cinema, l'esport o la política, per posar només alguns exemples, fan que noms propis que abans no havíem sentit mai, a partir d'un moment determinat ens comencin a resultar 'familiars'. I, òbviament, la necessitat identificativa d'una persona o d'un lloc duen implícites l'assignació d'una forma ortogràfica i la corresponent pronúncia. L'interès per aquesta qüestió no és nou en l'àmbit de la lingüística; només cal recordar els treballs clàssics de Coromines (1964, 1974) o les referències que trobem en algunes pàgines de les *Converses fabrianes* (1919-1928). Aquests aspectes lexicofonètics continuen interessant de forma especial als agents implicats en la difusió d'un model d'estàndard català, sobretot els responsables lingüístics de mitjans de comunicació orals que han d'orientar periodistes i locutors (veg. el portal lingüístic de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals: *Esadir*, 2006). La feina de l'assessor i corrector consisteix a fixar-se en el nom original i intentar adaptar-lo a l'ortografia i fonètica catalanes. És evident, però, que de forma paral·lela o, fins i tot anteriorment a aquesta tasca de difusió ortològica de l'onomàstica, els parlants desenvolupen les seves pròpies formes, principalment en relació amb la pronúncia. El que ens interessa ara és justament això darrer: analitzar com un nombre de parlants pronuncien una sèrie d'antropònims procedents de llengües diferents.

¹ Aquest treball s'emmarca en les tasques d'investigació del Grup de Recerca en Fonètica (Grecfon), grup consolidat de la Generalitat de Catalunya (2009 SGR408) i adscrit al Laboratori de Fonètica Aplicada de la Universitat de Lleida. La investigació s'ha beneficiat d'un ajut a la recerca de l'AGAUR (Generalitat de Catalunya).

El nostre primer objectiu, doncs, és obtenir dades empíriques, tant de tipus productiu com perceptiu, en relació amb la pronúncia de noms de pila i cognoms procedents de llengües de tipologia diversa (*llatinitzades*: espanyol, francès, italià, portuguès, anglès, alemany, neerlandès i islandès; i *no llatinitzades*: àrab, rus i xinès mandarí). Un cop obtingudes aquestes dades, ens interessa comprovar les tendències fòniques dels parlants —en el nostre cas informants amb perfils similars— en el procés d'adaptació de l'antroponímia forana a partir de dues tendències: la *parafonia* i la *paragrafia*, és a dir, l'adaptació fònica a partir de la pronúncia originària o a partir tan sols de l'ortografia, respectivament. En darrer terme pretenem contrastar les dades productives amb les perceptives i analitzar la influència de factors diversos —lingüístics i no lingüístics— en l'obtenció d'adaptacions espontànies dels noms propis que formen el nostre corpus d'enquestació.

2. Metodologia

Els dos elements fonamentals del plantejament metodològic d'aquesta recerca són, per un costat, els informants i, per un altre, el tipus de proves que es van utilitzar per tal d'obtenir les formes objecte d'anàlisi.

2.1. Els informants

La selecció dels informants es va fer a partir dels alumnes que, en el moment d'iniciar l'estudi, cursaven primer o tercer any dels graus d'Estudis catalans i occitans i Estudis hispànics a la Universitat de Lleida. El nombre total d'informants finalment es va establir en 22, repartits de forma equitativa segons les titulacions esmentades. Considerant les dades obtingudes en entrevistes personals amb cadascun dels informants, podem dir que l'edat d'aquests oscil·la entre els 18 i 24 anys (llevat de tres casos amb 27, 31 i 41); la majoria (72,5%) utilitzen el català com a llengua d'ús habitual i, en concret, la varietat nord-occidental, enfront d'un grup que es declaren bilingües en català/castellà (14%), parlants habituals de castellà (9%) o bé bilingües en portuguès/castellà (4,5%); la majoria dels informants residien en comarques ponentines, si més no durant el període acadèmic, quan es van enquestar.

Pel que fa a les especificitats, convé destacar que un 25% tenien formació en ortoèpia catalana (alumnes de 3r curs) i que, en general, com a estudiants de filologia, coneixien més d'una llengua. Atès que aquesta és una dada important per al nostre estudi, considerem pertinent ampliar-la una mica més a partir dels percentatges obtinguts a l'hora de concretar un coneixement suficient (*bé*) de les llengües en qüestió, exclouent el castellà per raons òbvies.

Llengües	% respecte a la mostra
anglès	90%
francès	45%
alemany	9%
portuguès	9%
italià	4,5%

Taula 1. Coneixement de llengües estrangeres.

2.2. Les proves

Els objectius d'aquest estudi ens van fer plantejar des del principi la necessitat d'elaborar una prova de producció i una altra de percepció. En el primer cas, per tal de poder obtenir les pronúncies de tot un seguit d'antroponímics forans; en el segon, per comprovar quines pronúncies d'un mateix nom havien quallat més i, consegüentment, resultaven més familiars o acceptables —en termes lingüístics— per als informants seleccionats.

Per a la prova de producció es van triar un total de 120 antropònims (veg. la relació completa a l'annex 1), per a les dotze llengües esmentades anteriorment, i procedents de diferents àmbits: la política, l'esport, la música, la literatura i la història. La selecció dels antropònims (2 per a cada àmbit) es va fer més o menys de forma arbitrària, ja que es va intentar sempre que es tractés de personatges amb un cert grau de reconeixement públic. No cal dir que això es va aconseguir en uns casos més que en d'altres. Un cop llistats els antropònims,² la prova va consistir a fer-los llegir als informants directament, és a dir, sense una lectura prèvia ni possibilitat de repetir la pronúncia, llevat que fos del tot imprescindible. D'aquesta manera s'aconseguia que les pronúncies fossin més espontànies.³ Les respostes es van enregistrar en format digital per poder-les analitzar posteriorment.

Per a la prova de percepció es va seleccionar un antropònim per a cadascuna de les dotze llengües (veg. la relació completa a la taula 2 i a l'annex 2) i es van enregistrar tres versions fòniques per a cadascun. Així, els informants sentien (un sol cop) tres maneres diferents de pronunciar els antropònims de la llista que se'ls donava i podien marcar quina de les tres adaptacions els semblava la més adequada. Si cap de les pronúncies els convenia, també ho podien indicar. En tots els casos, però, havien de justificar la seva tria amb comentaris escrits breus. Cal dir que a l'hora de locutar els diferents antropònims es va intentar combinar diferents tipus de pronúncies, algunes més properes a la grafia i d'altres més ajustades a la fonètica de la llengua originària; en alguns casos es tractava de pronúncies mixtes o híbrides però força habituals, especialment en els mitjans de comunicació orals catalans, i esporàdicament es donava alguna pronúncia poc recomanable. En la taula següent s'especifiquen els antropònims de la prova de percepció amb la pronúncia originària,⁴ així com amb les tres pronunciacions emeses (A, B, C) en transcripció fonètica, d'acord amb el sistema de l'Alfabet Fonètic Internacional (IPA, *International Phonetic Association*, 1999 [SIL Doulos IPA]). En la transcripció de les pronúncies originàries a vegades s'indiquen dues pronúncies alternatives separades per una barra inclinada, generalment entre mots però un cop entre sons (àrab); en el cas del xinès, no s'hi marquen els tons. En el de l'alemany, a les tres possibles pronúncies adaptades s'hi assenyala la separació sil·làbica mitjançant un punt. En la taula també s'indica els casos en què l'adaptació és més propera a la varietat oriental del català (OR) o nord-occidental (OC), dades no explicitades als informants, ja que només disposaven de l'emissió fònica i no de les transcripcions.

² Alguns d'aquests antropònims, sobretot els procedents de llengües no llatinitzades, apareixen sovint en les fonts de referència (premsa, enciclopèdies, webs...) amb diferents grafies. En aquest cas hem optat per donar una única grafia atès que aquest element no era prioritari en l'estudi, malgrat la seva importància. De fet, aquesta és una qüestió no gaire senzilla de resoldre que exigiria un treball monogràfic.

³ Som conscients que es pot qüestionar la lectura com un tipus de prova que afavoreixi l'espontaneïtat dels informants. Pensem, tanmateix, que una lectura no 'assajada' en aquest cas ens en dóna garanties suficients. Altrament, hauria estat molt difícil poder obtenir les pronúncies per part de tots els informants del total dels antropònims de la prova de producció.

⁴ Per a les pronúncies originàries, a més de l'IPA (1999), s'han consultat diferents fonts: francès (Warnant, 1968), anglès (Wells, 2008), alemany (Krech i Stötzer, 1982; Duden, 2000), rus (Calonge, 1969), xinès (Yin i Felley, 1990; Lee i Zee, 2003).

LLENGUA	ANTROPÒNIM [pronúncia originària]	Pronúncia A	Pronúncia B	Pronúncia C
<i>Espanyol</i>	Felipe González [fe'lípe yon'θaleθ / yon'sales]	[fe'lípe yon'θaleθ]	[fe'lípe yon'sales] OC	[fe'lípe yun'sales] OR
<i>Francès</i>	Marie Curie [ma'ʁi ky'ʁi]	[ma'ri ki'ri]	[ma'ri ku'ʁi]	[ma'ri ku'ri]
<i>Italià</i>	Dante Alighieri ['dante ali'gjeri]	['dante ətizi'eri]	['dante əti'γjeri]	['dante tizi'eri]
<i>Portuguès</i>	José Manuel Durão Barroso [ʒu'ze mɐ'nwɐt du'rãw βɐ'rozu]	[xo'se mɐ'nwɐt du'rao βa'roso]	[ʒu'ze mɐ'nwɐt du'raw βə'rozu] OR	[ʒo'ze mɐ'nwɐt du'rao βɐ'rozo] OC
<i>Anglès</i>	William Shakespeare ['wɪljəm 'ʃeɪkspɪə]	['wɪtʃəm 'tʃɛkspɪr] OC	['wɪtʃəm 'ʃɛjkspɪr] OR	['wɪtʃəm 'ʃɛspɪr] OR
<i>Alemanys</i>	Romy Schneider ['ʁomi 'ʃnajdɐ]	['ro.miʒ 'naj.ðɛr]	['ro.mjəʒ 'nej.ðɛr]	['ro.mjəʒ 'naj.ðɛr]
<i>Neerlandès</i>	Johan Cruyff ['joɦən 'krœɥf \\ 'kʁœɥf]	['dʒoɦən 'krwɪf]	['dʒoɦən 'kruɪf]	['dʒoɦən 'krɔɪf]
<i>Llengües escandinaves (suec)</i>	Björn Borg ['bjœɳ 'bɔrʝ]	['bjœrm 'bɔrk]	['bjœm 'bɔrk]	['bjœrm 'bork]
<i>Islandès</i>	Gudjohnsen (Guðjonsson) ['guðjownsɔn]	['gudʒonsen]	['guðjonsen]	['guʒonsen]
<i>Rus</i>	Mikhaïl Gorbaxov [m'ixɑ'iɪ gɔrbɐ'tʃɔf]	[mixɑ'iɪ gɔrbɐ'tʃɔf] OC	[mixɑ'iɪ gɔrbɐ'tʃɔf] OR	[mixɑ'iɪ gɔrbɐ'tʃɔf] OC
<i>Àrab</i>	Mohammed Abdullazis / Abdelazis [mu'hɑmməd ʕabdu'etɑ'zis]	[moha'met abdu'tazis]	[moha'met abdu'tɑ'zis]	[moha'met abdu'ʕɑθis]
<i>Xinès mandarí</i>	Mao Zedong [mao tsɛ'tuŋ]	['mao ze'doŋ]	['mao θe'doŋ]	['mao tse'tuŋ]

Taula 2. Transcripcions de la prova de percepció.

3. Anàlisi dels resultats

Per coherència amb el tipus de proves presentades en l'apartat anterior, analitzem els resultats obtinguts distingint entre les dades productives i les perceptives. Cal advertir que, en el primer cas, destaquem especialment els aspectes qualitius, mentre que les dades perceptives ens semblen més fàcilment quantificables. Reservem els comentaris més qualitius en relació

amb la prova perceptiva per a les observacions dels informants com a justificació de la seva tria fònica.

3.1. Prova de producció

Les dades resultants de la prova de producció ens permeten establir clarament dues tendències a l'hora de valorar les pronúncies emeses pels informants. D'una banda, s'observen pronúncies més properes a l'original, amb les adaptacions fonètiques que comentarem tot seguit; de l'altra, es recullen pronúncies molt properes a la forma gràfica, gairebé aplicant un procés de lectura literal de la forma ortografiada de pertinença. Així, doncs, podem afirmar que, en l'adaptació al català d'antropònims forans —i de l'onomàstica forana en general— s'apliquen bàsicament dos procediments: la *parafonia* i la *paragrafia* (veg. Julià-Muné, 2007).

3.1.1. PRONÚNCIES PARAFÒNIQUES

La pronúncia parafònica acostuma a ser la més general en el cas dels antropònims més coneguts i arrelats, independentment de l'àmbit de pertinença. S'observa, a més, que coincideixen amb aquells noms propis que procedeixen de llengües que ens són més properes, simplement per motius de proximitat geogràfica i, per extensió, també cultural, social i política. Això és el que succeeix, per exemple, amb antropònims com *Sarkozy* [sarko'zi] (pr. orig. [niko'la sarko'zi]), *José Mourinho* [ʒu'ze'e mow'riɲu] (pr. orig. [ʒu'ze mow'riɲu]), *Leonardo da Vinci* [ʎeo'nardo da 'βintʃi] (pr. orig. [leo'nardo da 'vintʃi]), o *Paul McCartney* ['pɔt ma'karni] (pr. orig. ['pʰɔ:t mə'kʰɑ:tni]). De fet, en aquests casos convergeixen dues circumstàncies: la familiaritat amb el referent lèxic, com acabem d'esmentar, i el coneixement, per part dels emissors —els informants—, de les llengües d'origen d'aquestes unitats lèxiques. Això es nota de forma evident amb els antropònims espanyols, portuguesos, italians, anglesos i alemanys.

Pel que fa a l'espanyol, ningú dubta a pronunciar els sons respectius de les grafies 'z' i 'j/g' (*José Luis Rodríguez Zapatero* [xo'se ʎwis ro'ðriɣeθapa'tero], *Alejandro Sanz* [aʎe'xandro 'sanθ], *Rocío Jurado* [ro'θio xu'raðo], etc.). En relació amb el portuguès, tot i que els informants no van donar, en termes percentuals, un coneixement gaire destacable d'aquesta llengua, tenen clares algunes equivalències graficofòniques ('nh' [ɲ], 'lh' [ʎ], 'j, g(e)i' [ʒ]), possiblement pel fet que siguin estudiants de filologia i lingüística. Aquest fet justifica la pronúncia parafònica d'antropònims com: *Joaquim Agostinho* [ʒwa'kim aɣos'tiɲo] (pr. orig. [ʒwɐ'kim əɣus'tiɲu]), *Ana Bacalhau* ['ana βaka'ʎaw] (pr. orig. ['anɐ βɐkɐ'ʎaw]), entre d'altres. El mateix passa amb l'italià: 'gli' > [ʎ] (*Rocco Butiglione* ['roko βuti'ʎone]; pr. orig. ['rok:o buti'ʎone]), 'gn' > [ɲ] (*Gianluca Grignani* [dʒan'ʎuka gri'ɲani]; pr. orig. [dʒan'luka gri'ɲani]), 'chi/e' > [ki'e] (*Giancarlo Fisichella* [dʒaɲ'karʎo fizi'keʎa]; pr. orig. [dʒaɲ'karʎo fizi'ke:ʎa]), 'ci' > [tʃ] (*Leonardo Da Vinci* [ʎeo'nardo da 'βintʃi]; pr. orig. [leo'nardo da 'vintʃi]). Quant a l'alemany, al costat d'algunes adaptacions fonocogràfiques conegudes en trobem d'altres interferides que generen pronúncies rebutjables des del punt de vista ortoèpic. Així: 'ei' > [aj] (*Klaus Meine* ['kʎaws 'majɲ]; pr. orig. ['kʎaws 'majnə]), 'w' > [v], 'v' > [f] (*Richard von Weizsäcker* ['ritʃar fon v\baɲ'zeka]; pr. orig. ['ʁiçakɛt fon vaj'zɛkɐ]), 'sch' > [ʃ] (*Andreas Schmidt* [an'dreas 'ʃmit]; pr. orig. [an'dʁeas 'ʃmɪt]). No seria gens aconsellable, però, una pronúncia híbrida com la de *Rudolf Völler* ['ruðɔt 'føʎer] (pr. orig. ['ʁuðɔlf 'føʎɐ]). Els casos més interessants són, tanmateix, el de l'anglès i el francès. En el primer cas, malgrat que és la llengua estrangera que, segons les entrevistes amb els informants, aquests admeten que coneixen millor, algunes de les formes obtingudes delaten un deficient aprenentatge d'aquesta llengua i uns errors en l'adaptació fònica al català no corregida a temps. No deixen de sorprendre, tot i no ser majoritàries: *Bradlaugh* pronunciat

[ˈbrɑdɫɑw] (pr. orig. [ˈbrædɫɔː]), *Lewis* [ˈtɛwɪs] (pr. orig. [ˈluːɪs]), *Thatcher* [ˈtɑtʃɛr] (pr. orig. [ˈθætʃə]), *Major* [ˈmɑʒɔr], [ˈmɛʒɔr], [ˈmɛʒɛr] (pr. orig. [ˈmeɪdʒə]). Com es pot observar en aquests exemples, es tracta d'adaptacions paragràfiques gens recomanables, sobretot si es declara un coneixement mitjà de la llengua d'origen de l'antropònim. Quant al francès, també sorprenen les pronúncies [tɛ'majtrɛ\ˈtri] (*Lemaitre*, pr. orig. [lə'mɛ:tʁ^ə]) que, a banda, d'un coneixement deficient de la llengua, evidencien també, en alguns informants, una manca de referents culturals.

La instrucció formal que es rebí d'una llengua considerem que explica també altres pronúncies obtingudes. Un dels seus efectes 'col·laterals' és la interferència o transferència fònica. Quan es coneix una llengua de la mateixa branca lingüística, no són estranyes les adaptacions d'alguns sons, aplicant uns mateixos patrons fonològics, malgrat que es tracti de llengües distintes. En la nostra mostra productiva en trobem alguns exemples com: *Anthonie Koolhaas* (pr. orig. [ˈantoni ˈkoːlɦaːs]) o *Aschwin Wildeboer* (pr. orig. [ˈɑʃvɪn vɪldəˈbuːr]), dos antropònims neerlandesos pronunciats 'a l'anglesa' [ˈanθoni ˈkuːɦas]) i 'a l'anglesa/alemanya' [ˈɑʃβɪn wɪldəˈβur] / [ˈɑʃβɪn vɪldəˈβoa], respectivament. En altres ocasions, la instrucció formal respecte a una llengua dona resultats que, en cas contrari, serien difícils d'obtenir. És el que va succeir amb el grup d'informants que havien seguit un seminari en ortoèpia catalana on s'havia treballat específicament l'adaptació al català de l'onomàstica xinesa. Aquesta circumstància explicaria que aquests alumnes adoptessin fonèticament el grup '-qin' > [tʃɪn] (*Wang Liqin* [wɑŋ ɫiˈtʃɪn], pr. orig. [wɑŋ liˈtɕʰɪn]), mentre que els alumnes no instruïts gens en aquesta llengua van optar per l'adaptació paragràfica [wɑŋ ɫiˈkɪn].

En darrer terme, convé assenyalar que la variació geolectal de la pròpia llengua també traspua en alguna de les adaptacions fòniques que s'obtenen. Per tant, cal atribuir a aquest factor, més que a un desconeixement dels trets fonetifonològics de la llengua de la qual prové l'antropònim, que el resultat sigui un o altre. En tenim alguns exemples en el vocalisme dels antropònims russos ([ɔ > ə\ɐ] i [a > ə\ɐ]: *Ulianov* pronunciat [uˈɫʲjanɔf] (pr. orig. [uˈɫʲjanɐf])) o portuguesos ([o\ɔ > u] i [a > ə\ɐ]: *Aníbal Cavaco Silva* [aˈniβaɫ kaˈβako ˈsiɫβa] (pr. orig. [ɐˈniβɐɫ kɐˈvaku ˈsiɫvɐ])) en què els informants no realitzen les reduccions vocàliques pròpies d'aquestes llengües perquè els resulten estranyes i més properes a la varietat oriental del català, on les adaptacions serien del tot normals.

3.1.2. PRONÚNCIES PARAGRÀFIQUES

D'entrada, podríem dir que la pronúncia paragràfica es manifesta com la taula de salvació de l'informant —i de tot locutor— que ha de pronunciar un nom propi amb la inseguretats que li provoca el fet de desconèixer la llengua d'origen, la complexitat de la forma ortogràfica o la desconexença del referent. Val a dir, tanmateix, que de vegades justament la forma paragràfica és la que més ha arrelat i, per tant, la menys estranya per a l'oïda no només de l'emissor sinó del/s receptor/s. Ho hem pogut comprovar en antropònims com *Camões*, *Camus*, per posar exemples de llengües properes. Les pronúncies més recurrents per aquests cognoms han estat [ka'moes] (pr. orig. [kɐˈmõjʃ]) i [ka'mus] (pr. orig. [ka'my]), respectivament. En qualsevol cas, els problemes afecten bàsicament les llengües no llatinitzades, és a dir, aquelles llengües —en la nostra mostra: el rus, l'àrab i el xinès mandarí—, que no fan servir l'alfabet llatí i per a les quals el procés d'adaptació al català

passa necessàriament per la transliteració i la transcripció.⁵

La transliteració consisteix a representar, lletra per lletra, un mot amb els signes d'un alfabet diferent del de la llengua d'origen. És el procés aplicable als antropònims russos i àrabs⁶ en què de l'alfabet ciríl·lic i l'alfabet àrab (o alifà), respectivament, cal passar a formes ortografiades en alfabet llatí. Aquest és un exercici que sens dubte presenta nombroses dificultats no sempre resoltes de manera satisfactòria (p. e. *Brezhnev* (ang.), *Brèjnev*, *Brežnev* (cat.), *Brézhnev* (cast.), entre d'altres). La conseqüència més directa és la multiplicat de formes ortogràfiques la tria de les quals, òbviament, repercuteix a l'hora de fer-ne l'adaptació fònica. Malgrat això, i conscients que en el nostre treball no hem afrontat aquesta qüestió amb prou rigor, perquè depassava els nostres objectius, el que els nostres resultats confirmen és: *a*) que les formes transliterades (o transrites) reproduïdes de les fonts de consulta habituals (premsa, enciclopèdies, etc.) afavoreixen pronúncies paragràfiques per part dels nostres informants tot i que, en principi, el procés de transliteració pretén apropar-se a la pronúncia original; *b*) que la pronúncia dels informants presenta variacions que, especialment en el cas del rus, afecten l'accentuació. En tenim alguns exemples a: *Medvédev* pronunciat pels informants [med'beðef] i [medbe'ðef] (pr. orig. [mɪd'vʲedɨf]) o *Vólkova* pronunciat ['boʎkoβa] i [boʎ'koβa] (pr. orig. ['vɔʎkɔvə]). Pel que fa a l'àrab, també les pronúncies majoritàries solen ser paragràfiques, especialment en els casos en què la transliteració i la pronúncia originària més difereixen: *Khaled* pronunciat [ka'let] (pr. orig. [χa'ʔed]) o *Abdelmayid Benyellún* pronunciat [abdeʔ'majid benje'ʔun] / [benje'ʔun] (pr. orig. [abdeʔ'mazid benze'ʔun]).

L'altre fenomen esmentat anteriorment, el de la transcripció, consisteix a representar el nom amb la forma ortogràfica pròpia de la llengua d'arribada a partir de la pronúncia original. En el cas del xinès, aquest procés es coneix com a *pinyin* que, literalment, significa 'transcripció fonètica'. En qualsevol cas, el resultat no és ben bé aquest, ja que sovint les adaptacions transrites no afavoreixen la parafrònia, per la qual cosa seria més exacte parlar de pseudotranscripció o conversió (veg. Julià-Muné (2009), Julià-Muné i Creus (2010)). Les pronúncies obtingudes d'aquells informants que, com hem dit, no havien rebut un seminari de formació en què s'havia tractat l'adaptació al català de l'ononàstica xinesa, van ser clarament paragràfiques: *Deng Xiaoping* ['deŋ tʃiao'piŋ] (pr. orig. ['təŋ ɕjao'pʰiŋ]), *Cao Yu* ['kao 'ju] (pr. orig. [tʃao 'jy]), *Jiang Zemin* [ʒiaŋ ze'min] (pr. orig. [tʃejaŋ tsʌ'min]), *Wang Liqin* [waŋ li'kin] (pr. orig. [waŋ li'tɕʰin]).

3.2. Prova de percepció

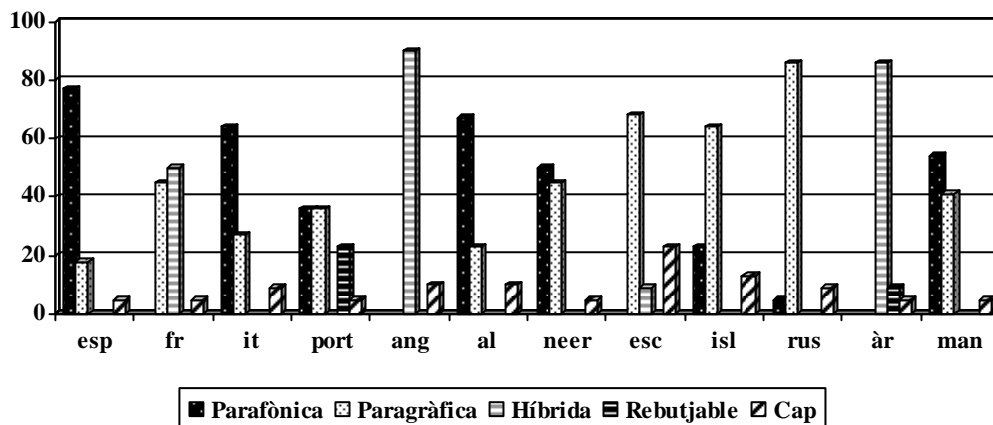
La primera conclusió constatable a partir dels resultats de la prova de percepció és que no hi ha un predomini d'unes formes sobre les altres, tot i que sí que es poden apuntar algunes tendències. Significa, doncs, que en alguns casos els informants es decanten per formes parafròniques, en altres per formes paragràfiques, per formes híbrides o fins i tot hi ha antropònims en què la selecció dels informants mostra un equilibri entre la tria de formes

⁵ El 20 de febrer de 2009, el portal lingüístic de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (CCMA), va organitzar una jornada amb el títol 'Els noms propis d'alfabet no llatí en els mitjans de comunicació'. El resultat d'aquesta trobada són un seguit d'interessants reflexions a partir de problemes pràctics amb què topen cada dia els lingüistes vinculats a l'assessorament i la correcció en mitjans de comunicació, ja siguin orals o escrits. Els treballs es poden consultar al mateix web del portal:

<http://esadir.cat/jornadesesAdir/primerajornadaesadir/?searchterm=Jornada&Criteri=Global>.

⁶ Per a aquestes dues llengües existeixen dues propostes de transliteració i transcripció de l'Institut d'Estudis Catalans (1990, 1996).

parafòniques i paragràfiques. En el gràfic següent es poden visualitzar els resultats globals que comentarem segons les tendències esmentades.

Gràfic 1. Resultats globals de la prova de percepció.

Les pronúncies parafòniques són les més triades pels informants, en els percentatges que es mostren al gràfic, en relació amb els antropònims procedents de l'espanyol (*Felipe González* [fe'lipe ɣon'θaʎeθ]), l'italià (*Dante Alighieri* ['dante əti'ɣjeri]), l'alemany (*Romy Schneider* ['romiz 'najðər]), el neerlandès (*Johan Cruyff* ['dʒohaŋ 'krɔjʃ]) i el xinès mandarí (*Mao Zedong* ['mao tse'tuŋ]). Com a justificació de la tria, els informants addueixen arguments com ara que la pronúncia seleccionada és la més corrent i natural (esp.), saben pronunciar alguns dels sons implicats tot i no ser catalans (esp.), coneixen algunes equivalències graficofòniques (it., al.), és la pronúncia amb més tradició (neer.), és la que s'acosta més a l'original (esp., it., al., neer., man.), o és la que sona millor (man.). Tant els resultats com els comentaris avalen el que comentàvem amb relació a la prova de producció: el coneixement formal d'una llengua o d'algunes equivalències graficofòniques afavoreix les pronúncies parafòniques (esp., it., al.). En d'altres ocasions, el desconeixement d'una llengua es veu compensat per la familiaritat amb el referent lèxic; és el que creiem que s'esdevé en el cas de la tria de les formes parafòniques dels antropònims *Johan Cruyff* i *Mao Zedong*.

El predomini de les formes paragràfiques són les que hem constatat en el cas dels antropònims suec (*Björn Borg* ['bjœrm 'bœrk] / ['bœrk]), islandès (*Gudjohnsen* (*Guðjonsson*) ['gudʒonsen]) i rus (*Mikhail Gorbaxov* [mixa'it̪ gorβ̞'tʃof] / [gorβ̞'tʃof]). Els informants justifiquen la tria perquè és la forma més fàcil de pronunciar (suec, rus), és la més coneguda (suec, rus), és la que s'assembla més a la forma escrita i la més fàcil perquè es desconeix la llengua (suec), és la que se sent per televisió (isl., rus), o és la que sona més bé adaptada al català (rus). D'aquests comentaris es desprèn que, per un costat, la desconeixença de la llengua propicia la tria de la pronúncia paragràfica i, per un altre, la influència dels mitjans de comunicació orals en el fet que arrelhi més una forma que una altra.

En els antropònims procedents de l'anglès, l'àrab i el francès la selecció perceptiva es resol amb la tria del que podríem anomenar formes híbrides en la mesura que són una combinació d'una solució parafònica i una de paragràfica. Els percentatges són del tot determinants en el cas de l'anglès (*William Shakespeare* ['wiʃjam 'tʃɛkspiɹ]) i l'àrab (*Mohammed Abdullazis* / *Abdelazis* [moha'met abdu'tazis] / [abdu'ʔazis]) i menys definitoris en francès (*Marie Curie* [ma'ri ku'ʁi]). Segons els informants, la tria es deu al fet que és la pronúncia més tradicional (ang.), la més propera a la llengua originària (ang., àr., fr.), hi ha sons d'aquesta llengua que s'han de pronunciar d'una manera determinada (ang.), és la forma més habitual

(ang., àr., fr.), és la que sempre han sentit pronunciar als seus professors (ang.), és la que sona millor (ang., àr.) o la més fàcil de pronunciar (àr.).

Finalment, pel que fa al portuguès, es produeixen dos fenòmens interessants. En primer lloc, s'observa un equilibri percentual entre la selecció de la forma paragràfica i la parafònica (*José Manuel Durão Barroso* [ʒo'ze mɐ'nwɐʃ du'rao βɐ'rozo] i [ʒu'zɛ mɐ'nwɐʃ du'raw βə'rozu], respectivament). Els comentaris dels informants no diluciden gaire la tria, ja que la forma paragràfica afirmen que és la més semblant a l'original, mentre que la parafònica és la més propera a 'l'accent' portuguès. En cap cas es fa notar que una seria més pròpiament occidental i una altra oriental, quant a la variació geolectal en català. En segon lloc, és l'únic cas en què es produeix una tria prou significativa (5 informants dels 22) del que considerariem una forma rebutjable, ja que es tracta d'una pronúncia interferida per la fonètica castellana: [xo'se mɐ'nwɐʃ du'rao βa'roso]. És evident que sentir el so [x] no resulta gens estrany per a cap dels informants, però una altra cosa ben diferent és seleccionar la pronúncia en qüestió com la més òptima per a una adaptació de l'antropònim al català amb els arguments que es considera una pronúncia 'amb menys d'esforç'.

En el gràfic es poden veure també representades les respostes dels informants que van triar l'opció 'cap'. Els percentatges en aquest cas creiem que no són significatius. Es tracta d'informants amb dificultats per aplicar uns arguments de selecció sòlids, segons es desprèn dels seus comentaris, i per resoldre de forma satisfactòria una prova de percepció.

4. Conclusions

Els resultats que acabem de presentar de forma succinta ens permeten arribar a un seguit de conclusions que caldria ratificar o invalidar en recerques futures.

- Es confirma l'existència de dues tendències majoritàries en l'adaptació de l'antroponímia forana al català: la *parafonia* i la *paragrafia*.
- La *parafonia* és el recurs més habitual quan se'n coneixen les llengües de procedència o es tracta d'antropònims molt coneguts i difosos. Aquest coneixement lingüístic en algunes ocasions provoca la *transferència* fònica cap a altres idiomes desconeguts del mateix grup lingüístic.
- La *paragrafia* és un recurs freqüent davant del desconeixement, la complexitat i la llunyania tipològica de la llengua originària. A més, es constata que el desconeixement de referents culturals afavoreix també l'adaptació paragràfica.
- L'arrelament d'una adaptació sovint s'explica per la influència dels mitjans de comunicació orals i escrits, ja sigui a través de la parafonia, la paragrafia o l'hibridisme. Igualment important és la influència de l'aprenentatge d'idiomes en el sistema educatiu, que juga tant a favor com en contra, segons si aquest s'ha fet de forma adequada o bé no corregint a temps errors de pronúncia, esdevinguts fossilitzats, i equívocs de representació graficofònica.
- La formació específica en ortoèpia, i en concret a l'adaptació onomàstica, es reflecteix positivament tant en la producció com en la percepció, especialment quan es treballen llengües no llatinitzades (p. e. el xinès mandarí) que solen presentar més problemes d'adaptació. En aquest tipus de llengües és imprescindible poder partir de formes transliterades o transcrits consensuades.

Recuperant els objectius del nostre treball, la darrera conclusió és que l'espontaneïtat pel que fa a la pronúncia d'antropònims forans dels alumnes universitaris enquestats és prou sistematitzable, especialment en relació amb les llengües conegudes (materna i apreses). Tanmateix, en les poc o gens conegudes fa falta formació específica per a una adaptació

fònica més reeixida. Altrament, es resol amb la producció o selecció perceptiva de formes paragràfiques, híbrides o fins i tot formes interferides fonèticament, que no són gens aconsellables.

Sembla clar que el procés de formulació de propostes fonètiques en relació amb l'onomàstica forana passa per un coneixement de les característiques fòniques de les llengües implicades: la prestadora i la receptora. En qualsevol cas, no ens podem oblidar dels hàbits fònics adquirits pels parlants de la llengua receptora, ja sigui per una adaptació personal o seguint uns models que els arriben per via oral i per diferents mitjans.

5. Bibliografia

- Calonge, Julio. 1969. *Transcripción del ruso al español*. Madrid: Gredos.
- Coromines, Joan. 1964. Qüestions onomàstiques, *Serra d'Or* VI, 5 (maig 1964), 53-57.
- Coromines, Joan. 1974. Alguns noms propis estrangers usats sovint en forma incorrecta, dins *Lleures i converses d'un filòleg*. Barcelona: Club Editor. Edició de Joan Sales, 55-60.
- Duden. 2000. *Aussprachewörterbuch*. Mannheim: Dudenverlag.
- Esadir. Portal lingüístic de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (CCMA). 2006. [en línia]. Barcelona: CCMA. Disponible a: <http://esadir.cat>
- Esadir. Portal lingüístic de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (CCMA). 2009. *I Jornada Esadir. Els noms propis d'alfabet no llatí en els mitjans de comunicació* [en línia]. Barcelona: CCMA. Disponible a: <http://esadir.cat/jornadesesadir/primerajornadaesadir/?searchterm=Jornada&Criteri=Global>
- Fabra, Pompeu. 1919-1928 [1954-1956] / [1983-1984]. *Converses filològiques* (10 vol. en 2) / (2 vol.). Barcelona: Barcino (ed. per Santiago Pey) / Edhasa. (ed. per Joaquim Rafel). Reedició: Fabra, Pompeu. 2010. *Obres Completes*, vol. 7. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans (ed. per Joan Solà i Jordi Mir).
- Institut d'Estudis Catalans. 1990. Proposició sobre els sistemes de transliteració i transcripció dels mots àrabs en català, *Documents de la Secció Filològica* I. Barcelona: IEC, 141-158.
- Institut d'Estudis Catalans. 1996. Proposta sobre el sistema de transcripció i transliteració dels noms russos al català, *Documents de la Secció Filològica* III. Barcelona: IEC, 55-89.
- International Phonetic Association. 1999. *Handbook of the International Phonetic Association. A guide to the use of the International Phonetic Alphabet*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Julià-Muné, Joan. 2007. L'ortoèpia de l'onomàstica forana, *Actes del XIII Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (Girona, setembre 2003). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, vol. II, 217-233.
- Julià-Muné, Joan. 2009. Les llengües de la Xina. El contrast fonètic i l'adaptació al català de l'onomàstica xinesa, dins Joan Julià-Muné (ed.), *Visions de la Xina: cultura multimil·lenària*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 59-80.
- Julià-Muné, Joan; Creus, Imma 2010. De la fonètica descriptiva a l'ortoèpia catalana en l'adaptació fònica dels mots forans: el cas dels idiomes sense grafia llatinitzada, *Actes del XV Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (Lleida, 6-11 setembre 2009). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, vol. I, 407-423.
- Krech, Hans; Stötzer, Ursula (ed.). 1982. *Grosses Wörterbuch der deutschen Aussprache*. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut.
- Lee, Wai-Sum; Zee, Eric. 2003. Standard Chinese (Beijing), *Journal of the International Phonetic Association*, 33, 1, 109-112.

- Warnant, Léon. 1968. *Dictionnaire de la prononciation française*. Gembloux: J. Duculot.
- Wells, J.C. 2008. *Longman Pronunciation Dictionary*. Harlow: Pearson Education.
- Yin, Binyong; Felley, Mary. 1990. *Chinese romanization: Pronunciation & orthography*, Beijing: Sinolingua.

Imma Creus

icreus@filcat.udl.cat

Joan Julià-Muné

jjulia@filcat.udl.cat

Grup de Recerca en Fonètica

Laboratori de Fonètica Aplicada 'Pere Barnils'

Universitat de Lleida

ANNEX 1: Relació de mots enquestats en la prova de producció

Espanyol: José Luis Rodríguez Zapatero, José María Aznar, Sergio Ramos, Vicente del Bosque, Alejandro Sanz, Rocío Jurado, Miguel de Cervantes, Emilia Pardo Bazán, Manuel Azaña, Baltasar Garzón.

Francès: Nicolas Sarkozy, Dominique Baudis, Christophe Lemaître, Édouard Roger-Vasselin, Charles Aznavour, Pascal Comelade, Albert Camus, André Malraux, Georges Pompidou, Louis Pasteur.

Italià: Cesare Merzagora, Rocco Butiglione, Franco Chioccioli, Giancarlo Fisichella, Gianluca Grignani, Michelangelo Rossi, Luigi Pirandello, Giovanni Veronesi, Leonardo Da Vinci, Galeazzo Ciano.

Portuguès: José Socrates, Aníbal Cavaco Silva, José Mourinho, Joaquim Agostinho, Ana Bacalhau, Carlos Paião, Luís de Camões, Sérgio Godinho, João Pinheiro Chagas, António dos Santos Ramalho Eanes.

Anglès: Margaret Thatcher, John Major, Stuart James Taylor, Lewis Hamilton, Ian Stanley, Paul McCartney, Dan Brown, Matthew Tree, Charles Bradlaugh, Winston Churchill.

Alemanya: Richard von Weizsäcker, Frank-Walter Steinmeier, Bastian Schweinsteiger, Rudolf Völler, Klaus Meine, Andreas Schmidt, Heinrich Teodor Böll, Eliza Wille, Adolf Hitler, Friedrich Nietzsche.

Neerlandès: Jan Marijnissen, Mark Rutte, Aschwin Wildeboer, Louis van Gaal, Rob de Nijs, Richard Hageman, Harry Mulisch, Anthonie Koolhaas, Johannes Vermeer, Jacob Van Ruysdael.

Llengües escandinaves: Dag Hammarskjöld, Jens Stoltenberg, Håvard Nordtveit, Ole Gunnar Solskjær, Agnetha Fältskog, Anders Trentemøller, Selma Lagerlöf, Jeppe Aakjær, Niels Bohr, Bjørnstjerne Bjørnson.

Islandès: Geir Haarde, Jóhanna Sigurdardóttir, Atli Edvaldsson, Thórdur Guðjonsson, Hera Björk, Birgitta Haukdal, Sigurjón Birgir Sigurdsson, Vilborg Davídsdóttir, Sveinn Björnsson, Vigdís Finnbogadóttir.

Rus: Dmitri Medvèdev, Ruslan Khasbulatov, Mikhaïl Ignàtiiev, Dmitry Nikolaevich Ulianov, Piotr Ilitx Txaikovski, Yulia Olégovna Vólkova, Dmitri Glukhovski, Aleksandr Soljenitsin, Fiódor Dostojevskij, Leonid Brezhnev.

Àrab: Moammar al-Gaddafi, Bashar al-Assad, Fahad Al-Mehallel, Mohammad Khouja, Said Hafid, Cheb Khaled, Ammar Abdulhamid, Abdelmayid Benyellún, Naguib Mahfuz, Muhammad ibn Yaqub al-Nasir.

Xinès mandarí: Deng Xiaoping, Hu Jintao, Chen Xiexia, Wang Liqin, Dao Xiang, Zhang Ye, Cao Yu, Gao Xingjian, Zhou Enlai, Jiang Zemin.

ANNEX 2: Relació de mots enquestats en la prova de percepció

Espanyol: Felipe González.

Francès: Marie Curie.

Italià: Dante Alighieri.

Portuguès: José Manuel Durão Barroso.

Anglès: William Shakespeare.

Alemanya: Romy Schneider.

Neerlandès: Johan Cruyff.

Llengües escandinaves: Björn Borg.

Islandès: Gudjohnsen.

Rus: Mikhaïl Gorbatxov.

Àrab: Mohamed Abdullaziz.

Xinès mandarí: Mao Zedong